

COMUNICACIÓ

Albert Llorca (Societat Catalana de Filosofia): *Complexitat de la persona i praxi saludable. (Una proposta de reflexió antropològicopersonalista)*

“La persona es designa per si sola en el temps com la unitat narrativa d’una vida. Aquesta reflecteix la dialèctica de la cohesió i de la dispersió que mediatitza la intriga... La identitat narrativa d’una vida integra la dispersió, l’alteritat, marcada per la noció d’esdeveniment amb el seu caràcter contingent i aleatori. Després, i això és potser el més important, cada història de vida, lluny de tancar-se sobre si mateixa, es troba entrellaçada amb totes les històries de la vida amb les quals es barreja cadascuna..”

[P. RICOEUR, *Lectures, 2. La contrée des philosophes*. Paris: Seuil, 1992. p. 120.]

Presentació: La persona com a complexitat narrativa

L’anterior fragment ens facilita l’endinsament en un terreny on brolla la pregunta òbvia, tan punyent com insistent: què pot dir la filosofia sobre la salut? Aital fragment ens ofereix la pauta inicial d’aquesta comunicació, configura com a voluntat de *saber escoltar* el ressò que el batec de la vida en el si de la persona produeix, essent indicador del «ritme» vital i cultural que el presideix i de l’estructura antropològica que el fa possible. Així, l’àmbit de la salut resta encerclat dins el triangle format pels vèrtexs: *La persona humana* (complexa i paradoxal), la *vitalitat* que li és pròpia i la *mediació cultural* per la qual es desenvolupa.

Quant ésser viu, l’ésser humà s’afirma mitjançant l’impuls vital, de manera que la vida apareix inicialment com a problema resolt i alhora com a finestra vers perspectives sempre incertes. Ambdós constitueixen allò que Paul Ricoeur en diu *la involuntarietat de la vida*¹.

1. P. RICOEUR, *Le volontaire et l’involontaire*, Paris: Seuil, 1950, p. 393. En efecte, afirma Ricoeur que «és extraordinari que la vida funcioni en mi sense mi, que els múltiples equilibris horrmònals que la ciència revela es restableixin sense parar dins de mi i sense mi... Això és així, perquè en un cert nivell de la meva existència jo deixo de

D'altra banda, la persona humana desenvolupa la seva vida mitjançant la cultura, que podem qualificar com una segona pell vital o segon rang d'involuntarietat².

Des de l'emmarcament anterior, l'objectiu d'aquesta reflexió pretén, dins la reflexió antropològica personalista, re-situar succintament el significat comprensiu de la salut, en l'estadi metodològic, hermenèutico-patosòfic i pràxico-interpersonal i social.

I. Autoconducció personal i salut vital: marc metodològic

El concepte d'autoconducció personal constitueix, sovint, des del pensament personalista d'origen mounierista, la capacitat i alhora exigència d'adoptar decisions lliurement i responsable, d'acord amb criteris-valors assumits i comprometedors amb l'esfera comunitària. Aquests principis genèrics pressuposen, en el terreny de la salut (mot polisèmic: *salutaris-e*, *salve*, *salvus-a-um*: respectivament, salut, salutació, salve o conservar)³, dos trets rellevants, a parer meu:

En primer lloc, la posada en joc de la complexitat que configura l'ésser personal.

En segon lloc, la correspondència vital-pràxica d'aquesta complexitat, com a element discernidor d'allò que hom pot acceptar com a saludable i com a patològic. Diverses aportacions filosòfiques⁴

presentar-me com una tasca, com un projecte, són un problema resolt per una saviesa més sàvia que jo mateix... Aquesta saviesa és una saviesa en moviment: no depèn de mi que la sang circuli i que el cor bategui. Certament la vida no és sempre en mi aquesta potència benèvola i tutelar; en la malaltia la redueixo a potència dissimulada que em mina i em treu l'existència; però alhora ella es dona com a potència de reparació, de compensació, de cura; l'espectacle meravellós de la cicatrització, del son i de la convalsència confonen la meua voluntat...», *o.c.*, p. 393.

2. Aquesta concepció de la cultura com a involuntària l'he abordada en un estudi que vaig titular: "Eros i malaltia" (inclòs en el llibre *Eros i Tàntos*, Barcelona: La Busca, 2003, p. 186).

3. *O.c.*, p.187.

4. E. MORIN, *Introducción al pensamiento complejo*, Barcelona: Gedisa, 2001, p. 21.

posen en evidència la paradoxa de la utilitat simplificadora del model «biomèdic» i la seva limitació. I això és un problema *metodològic i hermenèutic no petit*. «La patologia moderna del espíritu —dirà E. Morin— està en la hiper-simplificació que cega a la complexidad de lo real»⁵. És òbvia, aquí, la limitació del reduccionisme.

Cal, doncs, abordar el tema de la salut i la malaltia en l'àmbit antropològic mitjançant nocions de caràcter personalista, com la *fragilitat, el procés d'individuació i l'hàbit, i sota la noció de la reapropiació del jo*⁶.

No és irrellevant el fet d'introduir en la concepció de la salut humana una òptica *humanitzadora, holística i ètica*, com diversos investigadors, alguns d'ells metges psiquiatres, suggereixen: V. Frankl, W. Bautigam, E. Minkowski, E. Jung, L. Binswanger... ; però també pensadors, com P. Ricoeur, Diego García, B. Sarraceno, etc. I no ho és, perquè la concepció de la malaltia respondrà, llavors, a aquest registre, així com les vies possibles de solucionar-la. A aquests dos aspectes dedicarem el que resta d'aquesta ponència.

II. Hermenèutica de la patologia vital: la triple dimensió psico-sòcio-cultural. El paper de l'ètica

La vida humana no és cap parcel·la autònoma respecte a l'existència «fora de si» de cada ésser humà. Si la vida exigeix un «afrontar» i disposar-se a desenvolupar-la, no sembla que pugui donar-se sinó en el marc de *l'existència interpretadora i interpretada*: una existència que l'ha de «conduir» en la seva diversitat de perspectives, possibilitats i obstacles..., també en el vessant patològic⁷.

5. *O.c.*, p.34.

6. Tres nocions pròpies del pensament de segell psicològicopersonalista —P. Ricoeur, E. Jump—, de notable importància per a abordar aquest punt.

7. Perspectives, possibilitats, obstacles... són aspectes ineludibles pels quals i a través dels quals l'existència ha de conduir la vida. És el cas de la *Daseinanalyse* del psiquiatre Ludwing Binswanger, com a exemple prou representatiu: tal «daseinanalyse» emprèn la tasca de posar al dia l'ésser de l'home en totes les seves formes i tots els seus mons; en el seu poder ser (existència), en la capacitat de ser (amor), en

En la gran majoria de les malalties, independentment de la modalitat i el grau, l'experiència vital de cada persona s'ha construït en interacció amb el context socio-cultural, incloses les seves patologies, la qual cosa requereix dues menes de consideracions:

Una: que cada vida depèn de la gestió i responsabilitat de cada subjecte humà (D. García).

Segona: que la malaltia reflecteix indirectament aquesta gestió o «producció de sentit» (Sarraceno).

Conclusions: A tall de suggeriments pràxico-hermenèutics per a una gestió de la salut i la malaltia

El problema de la salut vital, en general, pel que hem vist, requereix una resposta en termes d'una praxi educativa saludable que afecta l'actitud del potencial malalt i la feina del professional.

Davant un món descrit amb els accents més crítics i punyents⁸, el requeriment de la vida sana ens diu que no tot val: no és

la seva necessitat de ser (*dereliction*). (*Introduction a l'analyse existentielle*, trad. franc. de 1971 de l'original alemany de 1947. Paris: Minuit, p. 20). Per això, i en paraules de J. Bodamer, que fa seves les paraules de Binswanger, «el malalt mental es distingeix de l'home sa no principalment com a malalt, sinó com a home; és a dir, que és, en primer lloc, un exemple d'humanitat, de la qual el mode de presència manifesta una de les possibilitats de l'ésser humà. Aquesta presència és compresa, no com a identitat tautològica, sinó com a temptativa fracassada d'arribar a si mateix, a partir de les metamorfosis de la seva història». *Op. cit.*, p. 20. L'expressió «arribar a si mateix» l'entendré com a equivalent al que en direm en el nostre discurs la «recuperació de si» o primera categoria antropològico-pràxico-integral que he proposat. («Existència individual i psicologia educadora», estudi inclòs en el llibre *L'individu davant del Tercer Mil·lenni*, Barcelona: La Busca, 2002).

8. Vegeu els trets precisos i esfereïdors que autors com Ulrich Beck (*La sociedad del riesgo*) i Ignasi Ramonet (*¿Agonía de la cultura?*) ofereixen en llurs reflexions sobre el món actual, en les quals, sota una complexitat ratllant en la confusió vital i intel·lectual, ells veuen: el poder de les noves tecnologies, la globalització de l'economia, la degradació del medi ambient, l'enfortiment i difusió del terrorisme, la desconfiança ciutadana davant les institucions (començant pels parlaments democràtics), la concepció estesa com a «saludable» del desig malaltís de diner, la incapacitat institucional per a limitar les investigacions biomèdiques.

acceptable un relativisme ètic que no requereixi donar comptes del que hom fa —si perjudica altres persones—, no és vàlid deixar-se portar només per allò que és fàcil i «rendible», i no té sentit acomodar-se a «l'anar tirant», perquè a la llarga genera una fragilitat mental destructora.

Benedetto Sarraceno parla, com a proposta, d'una *utopia*: si cada persona és «una producció de sentit», caldrà veure com *aquest sentit personal es pot desenvolupar en el marc social*, i no a l'inrevés. La proposta es concreta més en considerar que cal *desinstitucionalitzar les identitats o classificacions de pertinença a grups* —els sidosos, els esquizofrènics, els tretraplègics...—, a fi d'ajudar a la *reconstrucció de la història personal de cada subjecte*⁹. La demanda psíquica, ètica i sòcio-cultural que batega en aquestes anàlisis beu, penso, d'una font prèvia per a l'ésser humà, a saber, *l'actitud o disposició «verocèntrica»*, com a punt de referència de l'existència humana¹⁰, actitud que jo batejaré amb el terme espinozista de «conatus», o també amb l'expressió grega de «cura de l'ànima», tot recordant Plató i Demòcrit, i que tant divulgaren Jan Patocka¹¹ i Victor Frankl¹², idea aquesta que recull

9. B. SARRACENO, «La ciudadanía como forma de tolerancia», ponència del Primer Congrés Català de la Salut, pp. 10-14. La rotunditat de l'autor és clara en aquest punt: «Si la discapacidad pertenece al sujeto, el handicap del cual sufre pertenece a la comunidad que le rodea. La diversidad entonces debe inducir a un cambio en las reglas del vivir y no sólo un cambio en sí mismo. La inclusión no es el aprendizaje de parte de los pobres de las reglas de los ricos, sino es el cambio de las reglas de juego.» La pregunta, però, que brolla immediatament és: on és el límit, a l'hora de fer possible el desenvolupament creixement humà a través de la diversitat de cadascú?

10. El «verocentrisme» constitueix la posició radicalment «atenta» a la veritat i oposada a l'egoisme o actitud centrada i tancada en si mateixa, segons explicava magistralment Lluís Cuéllar en parlar de «L'atentivitat» (vegeu el seu llibre *El hombre y la verdad*, Barcelona: Herder, 1980).

11. Per «conatus» entenc «la tasca esforçada per aconseguir i mantenir el “sostre” d'humanitat a través de la nostra singularitat constitutiva, activa i oberta a altres singularitats». (Ponència nostra titulada «Cultura, identidad humana y compromiso ético», *Thémata*, núm. 23, Barcelona, 1999). Per «cura de l'ànima» entenc el camí reflexiu

aquells recursos psico-sòcio-culturals (alguns dels quals hem descrit) que una existència personal humana ha de posar en marxa per a una *vida saludable*, que vol dir *creadora de sentit humanitzador*.

i crític vers l'autenticació de l'existència humana. Limitada, però oberta i abocada a la Veritat de si a través del compromís amb «allò que és» i amb els altres, que són nivells essencials per a saber de mi. (Vegeu els *Assaigs herètics* de Jan Patocka, on l'autor adopta aquesta perspectiva).

12. *La logoterapia y el análisis existencial*, Barcelona: Herder, 1987, pp. 133-156. En el terreny de la pràctica mèdica, Frankl proposa la idea de la «cura de l'ànima mèdica», com a teràpia –en la seva praxi mèdica, que és la logoteràpia– que exemplifica en termes de profunda humanitat i coneixement de l'ànima humana: «El *homo patiens* reivindica al mèdico *humanus*, el hombre que sufre reivindica al mèdico humano que no sólo trata como médico, sino también actúa como hombre. El médico científico pero no humano podría amputar una pierna con la ayuda de la ciencia, però sólo con la ayuda de la ciencia no se podría impedir que se suicide el amputado o la persona a la que hay que amputar después o antes de la amputación» (*op. cit.*).